

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗИ БДЖІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ

В. М. Ясько, А. І. Ясько

Одеський державний аграрний університет

Проведено узагальнення літературних даних щодо сучасного стану та перспектив розвитку галузі бджільництва. Відзначено проблему кормової бази бджільництва та кочівлі бджіл. Матеріали статті відображають питання утримання бджіл, селекційної та племінної роботи, а також впровадження індустріальних технологій у бджільництві. Надано оцінку якості та безпечності продукції бджільництва. Наголошено на необхідності нарощування виробництва продукції бджільництва, налагодження правових стосунків між пасічниками та землекористувачами, а також вирішення проблеми реалізації продукції. Наведено пропозиції щодо покращення стану в галузі.

Ключові слова: мед, кон'юнктура, розвиток, світовий ринок меду, ринок меду України.

Бджільництво має запилювально-медовий напрям, що забезпечує виробництво продукції та використання бджіл в якості запилювачів ентомофільних сільськогосподарських рослин. Близько 90% пасік знаходяться у приватній власності. При цьому за організаційною формою господарювання бджільництво є найближчим до фермерства.

Виробничий фонд галузі налічує 400 тисяч бджолярів та близько 3 млн. бджолосімей, а валове річне виробництво меду перевищує 70 тисяч тонн, що ставить Україну на перше місце в Європі та на четверте в світі за цим показником – після Китаю, Індії та Аргентини.

Україна займає вигідне географічне положення, що робить доцільним розвиток бджільництва в масштабах, які дають змогу виробляти продукцію не тільки для задоволення внутрішнього попиту, а й на експорт. Іншим фактором досягнутого поступу були активні пошуки вітчизняних учених і фахівців у напрямі розробки та запровадження ефективних методів розведення місцевих популяцій бджіл [1-3].

Вивчення можливих шляхів прискореного розвитку галузі бджільництва та формування ринку його продукції нині набуває пріоритетного значення. Насамперед, відсутній науково обґрунтований механізм формування та функціонування ринку продукції бджільництва. Не досліджені питання розвитку ринкових відносин між виробниками, переробниками та реалізаторами продукції бджільництва. Далеко недостатньо інформації щодо економічної ефективності виробництва продукції бджільництва. Така ситуація зумовлює необхідність проведення досліджень щодо підвищення ефективності їх взаємодії в напрямі формування ринку продукції бджільництва з метою збільшення продуктивності праці в бджільницькій галузі та більш повним задоволенням потреб в її продукції.

Однак, у результаті організаційно-структурних змін в аграрному секторі в останні роки в бджільництві, як і в багатьох інших галузях сільськогосподарського виробництва, спостерігається негативна тенденція до скорочення чисельності бджолиних сімей та зниження їхньої продуктивності [4-6].

Розвиток світового та вітчизняного ринку меду знаходиться у спектрі уваги обмеженого числа науковців. Так, окремим економічним проблемам формування та функціонування вітчизняного ринку меду приділена увага лише частково у працях Л. І. Боднарчука, Л. Л. Вакуленка, К. І. Ємця, Ю. Кернасюка, М. М. Перелигіна, О. А. Христенка, С. А. Чехова, О.М. Яценка. Серед закордонних науковців, що досліджують світові тенденції розвитку галузі бджільництва слід відзначити Д. Воркмана, А. Дресвянікова, С. Карандіна, А. Пономарьова, Р. Філіпса. Проте наразі питання стану та тенденцій розвитку світового та вітчизняного ринку меду залишаються недостатньо розкритими і по-требують поглиблених досліджень.

Метою досліджень є оцінка стану та сучасних тенденцій розвитку світового та вітчизняного ринку меду. Завданнями роботи визначено:

- дослідити кон'юнктуру та тенденції розвитку світового ринку меду та місце України на ньому;
- дослідити стан, проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку меду.

Матеріал та методика досліджень. Всебічне вивчення об'єкта досліджень передбачало використання емпірико-теоретичних (збір, аналіз і синтез наукової інформації, логічний підхід до формування висновків) і теоретичних (визначення, опис, інтерпретація) методів. У комплексі методика дослідження дозволила науково підійти до поставленої проблеми та забезпечила послідовне визначення важливих питань розвитку галузі бджільництва в Україні.

Результати досліджень. Згідно з повідомленням на сайті відомства, найбільшими імпортерами українського меду за 2016 рік були: Німеччина – 11,472 тис. т, США – 7,807 тис. т, Польща – 6,976 тис. т, Словаччина – 1,823 тис. т, Франція – 1,783 тис. т, Іспанія – 1,563 тис. т.

За 5 місяців цього року Україна перевищила річну квоту на експорт меду в ЄС і збільшила його на 24% [1, 3, 6, 9]. У січні–червні експорт меду в Україні зріс на 24%, до 13,4 тис. т, – повідомляє Міністерство аграрної політики і продовольства [9, 11, 13]. Усього людей, які займаються розведенням бджіл і виробництвом меду, близько 700 тис. – 1,5% від населення нашої країни. Споживання меду в Україні на душу населення становить 1,2 кг на рік, що є одним із найвищих показників у світі [1, 3, 6, 9, 12].

Сьогодні в багатьох країнах особлива увага приділяється нетрадиційним методам лікування із застосуванням природних джерел.

Без сумніву, виробництво меду і попит на нього будуть зростати з кожним роком. Цьому сприяють його високі харчові і лікувальні властивості, різко збільшуються масштаби використання інших продуктів бджільництва (воску, прополісу, пилку, перги, маточного молочка і бджоли-ної отрути). Наприклад, у Китаї за останні 10 років у 7 разів збільшено виробництво маточного молочка і доведено до 1,5 тис. т за рік, тоді як в Україні товарний збір його майже на нульовому рівні.

До важливих питань розвитку галузі бджільництва можна віднести наступні:

- відсутність нормативно-правової бази. Нормативну діяльність у галузі забезпечує, здебільшого, закон «Про бджільництво» та інші нормативні акти, у тому числі «Правила ввезення в Україну та вивезення за її межі бджіл і продуктів бджільництва», «Порядок реєстрації пасік», «Порядок видачі ветеринарно-санітарного паспорта пасіки» та інші [4, 7, 8]. Однак, доволі мало нормативної документації, що стосується якості всіх видів продукції та її контролю. Немає затверджених на

державному рівні сучасних технологій виробництва біологічно активних продуктів бджільництва;

- сконцентрованість виробництва у приватному секторі. В Україні налічується понад 2 тис. виробників меду. 95% українського медового врожаю забезпечують приватні господарства. Кількасот тисяч пасік більше нагадують хобі, ніж промисел чи сучасну індустрію. Виробничі сили бджільництва України на сьогодні представляють такі структури: колективні агропідприємства – 10%; приватні господарства – 33%; приватні пасіки, ферми – 44%; лісгоспи – 5%; інші – 8% [1, 9].

Так, за іншими даними, частка сільгоспідприємств, які виробляють мед, становить лише 0,002% – вони реалізують мізерну кількість (1%) від загального обсягу споживання. 90% меду виробляють домашні пасіки, господарі яких надалі самостійно реалізують свою продукцію на торгівельних майданчиках, тому що це рентабельно, або здають оптом перекупникам, щоб швидко отримати оборотні кошти [1, 6, 9, 11]. Неконтрольовані потоки продукції є причиною погіршення її якості.

Проблема контролю якості продукції. Для підтримання високої якості та конкурентоспроможності продукції бджільництва на підприємствах необхідно постійно впроваджувати новітні технології та одночасно постійно контролювати якість продукції в процесі технологічного циклу. Однак процес контролю має супроводжуватися певними методиками контролю, класифікацією та відповідними організаційними прийомами усунення невідповідностей. Серед основних проблем оцінювання продукції бджільництва є ідентифікація та підтвердження її ботанічного походження.

Нині, для експортерів меду необхідно визначати показники, закладені у нормативах і вимогах країн ЄС. Серед них більшість дублюють українські, однак є такі, які наші лабораторії не визначають. Найбільш популярний – це співвідношення глюкози до фруктози. Проблематика дослідження показників якості продукції бджільництва доволі актуальна і потребує негайного вивчення, що дозволить і надалі збільшувати обсяги експорту продукції.

Органолептичні показники мають велике значення при оцінці якості меду. З цих показників у меді було перевірено колір, смак, аромат, консистенцію, наявність домішок, ознаки бродіння у відповідності до ДСТУ 4497:2005 «Мед натуральний. Технічні умови». Результати органолептичних досліджень представлені в таблиці 1. Органолептичні показники дослідних зразків меду повністю відповідають вимогам ДСТУ 4497:2005 «Мед натуральний. Технічні умови». Згідно даних таблиці для всіх зразків мед прозорий має приємний смак і аромат, відсутні ознаки бродіння та механічні домішки.

1. Порівняльна характеристика дослідних зразків меду за органолептичними показниками

Найменування Показника	Вид меду			Згідно з ДСТУ4497:2005 «Мед натуральний. Технічні умови»	
	Гречаний	соняшниковий	липовий		
Аромат	Без сторонніх запахів, яскравий, сильний	Без сторонніх запахів, невизначений, Приємний	Без сторонніх запахів, приємний аромат (пахне липою)	Без сторонніх запахів, квітковий, специфічний, ніжний, приємний, сильний	
Смак	Без сторонніх запахів, досить гострий, але приємний, Терпкий	Без сторонніх присмаків, приємний	Без сторонніх присмаків, ніжний, солодкий	Без сторонніх присмаків, ніжний, приємний, терпкий	
Колір	Темно-коричневий з фіолетовим відтінком	Золотисто-жовтий	Блідо-жовтий	Від білого до темно коричневого	
Консистенція	В'язка	В'язка	В'язка	Рідка, в'язка або дуже в'язка	
Кристалізація	Присутня	Присутня	Присутні дрібні кристали	Присутня або відсутня	
Механічні домішки	Відсутні			Відсутні	
Ознаки бродіння	Відсутні			Відсутні	

Фізико-хімічні показники якості меду дають більш точну характеристику його складу та властивостей. З фізико-хімічних показників було визначено масову частку води, кислотність, якісну реакцію на наявність паді (табл. 2).

2. Порівняльна характеристика дослідних зразків меду за фізико-хімічними показниками

Найменування Показника	Вид меду			Згідно з ДСТУ 4497:2005	
	гречаний	соняшниковий	липовий	вищий гатунок	I гатунок
Масова частка води, % не більше	18,4	19	18,3	18,5	21,0
Кислотність, міліеквіваленти гідроокису натрію (0,1 моль/дм) на 1 кг, не більше	48	50	42	40,0	50,0
Якісна реакція на наявність паді	негативна	негативна	негативна	Негативна або молочно-біла каламуть	Негативна або молочно-біла каламуть

Жоден з показників не перевищив вимоги стандарту. Але слід відмітити, що соняшниковий мед за фізико хімічними показниками відноситься до I гатунку, а гречаний та липовий до вищого гатунку. Виходячи з цього можна зробити висновок, що дослідні зразки меду придатні до вживання і не мають ніякої загрози для здоров'я людини.

Однотипність надходження прибутку галузі. На думку багатьох фахівців, культура виробництва меду в Україні далека від досконалості. У світі основний зарібок бджолярам приносить запилення рослин, дохід від якого в 10 разів перевищує доходи від реалізації меду та інших продуктів бджільництва. У результаті цього, на одній бджолиній сім'ї в нашій країні за пасічний сезон можна заробити 10–20\$, тоді як на сформованому західному ринку – до 150\$ [3, 6, 9, 11, 13].

Налагодження взаємоспівробітництва між аграріями та бджолярами дозволить багаторазово збільшити вихід рослинницької продукції та, у свою чергу, збільшить рентабельність галузі бджільництва.

Контроль за біорізноміттю медоносної бази. Вітчизняні пасічники стурбовані не тільки ускладненим виходом на експортний ринок чи незадовільним попитом на внутрішньому. Стурбованість викликає також і тенденція до зменшення в Україні посівів медоносних культур, особливо – гречки посівної. Структура площ посівів всіх ентомофільних сільськогосподарських культур приведена на рис. 1.

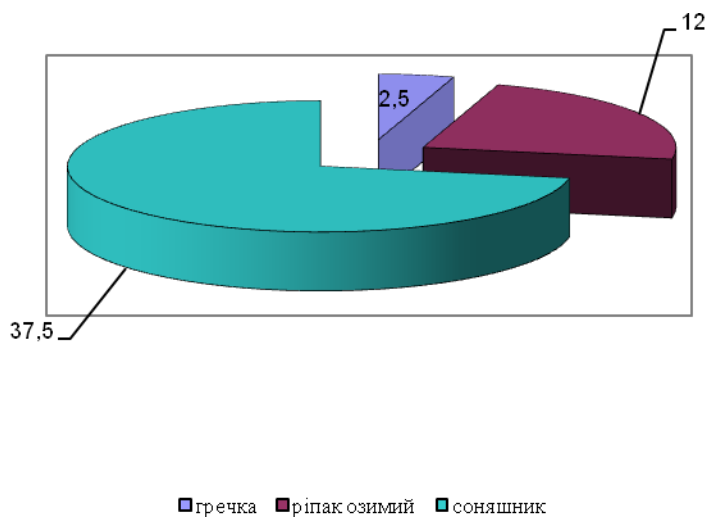

Рис. 1. Наявна структура посіву ентомофільних культур

Отже, в структурі посівних площ ентомофільних культур питому вагу займає соняшник – 60% та ріпак озимий – 37,5%, відповідно на гречку припадає – 2,5%.

Не так давно, вітчизняний гречаний мед визнали найкращим, серед заявлених на Міжнародному конкурсі Всесвітньої федерації бджільницьких асоціацій «Апімондії». Проблеми бідності сільськогосподарських угідь, здебільшого, спричинені порушенням сівозмін у результаті довгострокової оренди земель. Вихід із такої ситуації можливий через регулювання державою використання землі законодавством. Збереження і зміцнення освітянської сфери.

Утримання бджіл здоровими – важливий чинник успішного розвитку бджільництва. Досягають оздоровлення насамперед за рахунок профілактичних заходів (дезінфекція, своєчасне поновлення бджолиних маток, формування та утримання сильних бджолиних сімей, дотримання санітарно-гігієнічних вимог), застосування новітніх

препаратів проти збудників хвороб. Через шкідливість для організму бджіл та людини використання антибіотиків у бджільництві заборонено. У збереженні бджіл та одержанні безпечної продукції важливим є подальше вдосконалення роботи служби ветеринарної медицини, зокрема з надання практичної допомоги пасічникам щодо профілактики хвороб. За рахунок цих заходів можна попереджувати захворювання бджіл, покращувати їх розвиток і утримання та одержувати продукцію високої якості [3, 4].

Племінна робота проводиться вченими з карпатськими та українськими бджолами. Відомо, що успіх пасічникування на 90 % залежить від матки, яка має бути племінною. Отже, важливим є нарощування виробництва високоякісних маток, в тому числі з використанням інструментальних методів осіменіння.

Економічно вигідно утримувати і вивозити на запилення тільки сильні сім'ї. У них створюються сприятливіші умови для відтворення, ніж у середніх і слабких сім'ях.

Висновки

Оцінка сучасного стану галузі бджільництва України показує, що країна входить до п'ятірки головних виробників меду за валовим обсягом виробництва і за споживанням цього продукту на душу населення. В умовах посилення інтеграційних процесів і міжнародної конкуренції Україна може виходити на світові ринки бджільництва з високоякісною продукцією. І однією з головних експортоорієнтованих галузей України потенційно може стати продукція бджільництва, оскільки світовий попит на дану продукцію не задоволений. Вітчизняна бджолопродукція відрізняється високою якістю і за умови відповідного рівня сертифікації може гідно конкурувати на міжнародних ринках.

Література

1. Аветисян Г. А. Разведение и содержание пчел / Г. А. Аветисян. – М. : Колос, 1983. – 272 с.
2. Алексеенко Ф. М. Справочник по болезням и вредителям пчел / Ф. М. Алексеенко, В. А. Ревенок, М. А. Чепурко. – К. : Урожай, 1991. – 240 с.
3. Биляш Г. Д. Селекция пчел / Г. Д. Биляш, Н. И. Кривцов. – М. Агропромиздат, 1991. – 304 с.
4. Білик Е. В. Великий сучасний довідник бджоляра: 15 000 корисних порад досвідчених пасічників для початківців та професіоналів / Е. В. Білик. – Донецьк : ТОВ ВКФ«БАО», 2005. – 528 с.
5. Буренин Л. Н. Справочник по пчеловодству/ Л. Н. Буренин, Г. Н. Котова. – М. : Агропромиздат, 1985. – 280 с.
6. Вакуленко В. Л. Основні суб'єкти аграрного ринку України в сучасних умовах [Текст] : Зб. наук. пр. Луганського нац. аграр. ун-ту / В. Л. Вакуленко. – Луганськ : Вид-во ЛНАУ, 2006. – № 62 (85). – С. 147–150. – (Сер. «Економічні науки»).
7. Вакуленко Л. Л. Экспорт та імпорт меду натурального та іншої сільськогосподарської продукції: сучасний стан і проблеми [Текст] : Зб. наук. пр. / Л. Л. Вакуленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2007. – Вип. 2. (40). – С. 79–86.
8. Вакуленко Л. Л. Теоретичні основи аналізу ринку меду натурального: Зб. наук. пр. Херсонського держ. аграр. ун-ту. / Л. Л. Вакуленко // Таврійський наук. вісник. – Херсон, 2008. – Вип. 58. – С. 231–237.
9. Гриник С. Екологічні аспекти виробництва продуктів бджільництва/ С. Гриник// Український пасічник. – 2008. – № 7. – С. 33–37.
10. Давиденко І. К. Племінна робота у бджільництві / І. К. Давиденко, Г. Д. Микитенко, С. О. Челак. – К. : Урожай, 1992. – 120 с.
11. ДСТУ4497:2005. Мед натуральний. Технічні умови.
12. ДСТУ4229:2003. Віск бджолиний пасічний. Технічні умови.
13. ДСТУ4662:2006. Прополіс (бджолиний клей). Технічні умови.

В. М. Ясько, А. И. Ясько. Современное состояние и перспективы развития пчеловодства в Украине

Обобщены имеющиеся данные литературы относительно современного состояния и проблем развития отрасли пчеловодства. Отмечено проблему кормовой базы пчеловодства и кочевки пчел. Материалы статьи отражают вопросы содержания пчел, селекционной и племенной работы, а также внедрение индустриальных технологий в пчеловодстве. Дана оценка качества и безопасности продукции пчеловодства.

Подчеркнута необходимость наращивания производства продукции пчеловодства, налаживания правовых отношений между пчеловодами и землепользователями, а также решение проблемы реализации продукции.

Ключевые слова: мед, конъюнктура, развитие, мировой рынок меда, рынок меда Украины.

V. Yasko, A. Yasko. Current status and prospects for development of apiculture in Ukraine.

A compilation of literature data on the current status and prospects for development of apiculture has been performed. Poor bee forage and roaming nomadism of bees have been recognised as a problem. The article discusses various aspects of beekeeping, selection and stock breeding, as well as implementation and adoption of industrial technologies in apiculture. Specific aspects of the assessment of quality and safety of apicultural products have been presented. The article places the emphasis on the necessity to increase production of apicultural products, to establish legal relations between bee-keepers and land users, as well as to resolve the sales problem. It also presents some measures proposed to improve the situation in the industry.

Key words: honey, market conditions, development, international honey market, Ukrainian honey market.